

Forfatter: Aakjær, Jeppe

Titel: Industri og Bonde

Citation: Aakjær, Jeppe: "Industri og Bonde", i Aakjær, Jeppe: *Artikler og Taler. - 1919*, Gyldendal, 1918-19, s. 367. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-aakjaer04tom-shoot-workid58380/facsimile.pdf> (tilgået 19. april 2024)

Anvendt udgave: Artikler og Taler. - 1919

Flod, der stinker af Spy og Brændevin. Flokke af vanvittige kjæmper i dens Bølger. Enkelte rækker deres Jærnlænker op af Dybet, før de synker. Hyl og Jammer og raa Sange driver over denne Flod.

Og jeg ser en tredje Flod, en umaadelig bred Flod, der synes at strække sig helt ind under Horisonten. Det er *Fattigdommens* Flod. Jeg gyser ved at nærme mig dens sumpede Bredder. Dens Vand er saa blyfarvet graat; det er som al Verdens Rendestene havde blandet sig med den Flod, og dens Vand er saa dorsk, det er knap til at se, at det flyder. Den kaldes ogsaa undertiden Haabløshedens Flod paa Grund af den Tristhed, hvormed den virker paa Beskueren.

Ja, saadan ser jeg Flod bag Flod paa Menneskeslægtens Livsvej; og de ængstelige sukker og siger: Hvor kommer vi dog over! Men jeg kjender ogsaa de kjække Brobyggere; i ethvert dygtigt Menneske maa der være noget af en Brobygger, der kommer og slænger sin Planke i Strømmen; der ikke bare raaber: „Skaf mig over, Færgemand!“ Men som selv ta'r en Aare eller tømrer sin Færge, om det kniber. Og vi hører Hammerslagene fra de kjække Brobyggere; ingen af Broerne er ganske færdige, men der arbejdes Nat og Dag. Een Bro hedder Fredssagen, en anden Afholdssagen, en tredje Georgismen eller Socialismen --- saadan staar der Bro bag Bro indtil Himlens Bro; Aldrig vil du se den sidste Bro; thi den sidste Bro bygges af det sidste Menneske.

INDUSTRI OG BONDE.

Foredrag i Brønnerup 5. April 1914.

Der gik fornylig igjennem Landets Blade en munter Meddelelse om en *Greve*, der var bievæn uerig med nogle Grøftegravere om Daglønnen og i den Anledning selv tog Skovlen paa Nakken og spræng i Grøften for at lære de usselige Grøftemænd, hvordan Arbejdet skulde gøres. Som sagt: hele Landets Presse stod i maabende Forbavselse paa Brinken, mens Greven agerede i Grøften. Var det ikke til at

grine sig jordærvet af: mente Journalisterne. Her var nu en *Greve* — en *Greve!* som havde læst den bizarre Idé at ville bestille noget, vilde gjøre om blot en Dags nyttigt Arbejde. Her havde nu han og hans Standsfæller Aarhundred efter Aarhundred tæret Kraften og Saften af den danske Jord og dens fittige Dyrkere uden nogensinde selv at skabe blot for to Øre Værdi — og saa staa hans Excellence her i Dyffeiskinds Buxer og islandsk Trøje lige færdig til Muddergrøften. Jo, der var sandelig mer end Grund til Forbavselse! Naa, til Held for Familien og dens sensible Æresbegreber saa vared det hele jo ikke saa farlig længe; mer end et Par Døgn fik han ikke Lov til at kompromitere Standen ved at ta' sig noget nyttigt til, saa blev han igjen heldig skilt ved Træskostovlerne, forhaabentlig efter at være fotograferet baade for og bag, og Billedet skjænket til et eller andet historisk Museum.

Vi lever jo ikke for intet i et Samfund, hvor Lønnen stiger *proportionalt med Arbejdets Aftagen*. Forstaar De mig: De, der gjør alt det groveste og sværeste Arbejde: vort Tyende, Daglejeren, den elendige jordløse, eller Fabriksarbejderen, den lille Haandværker osv., de faar efter den forhaandenværende Retfærdighed — den *mindste Løn, som gives kan*, selvfølgelig! saa stiger Lønnen efterhaanden som det skjønnes, at der arbejdes mindre, helt op til dem, som slet intet bestiller; de er ikke til at veje op med Penge.

Enhver Nation, der befandt sig i Ligevægt, havde Respekt for Arbejdet og dets Udøvere, men naar Nationen forfaldt, opstod der altid en Række privilegerede Arbejdsforagtere, der krævede Andel i Arbejdernes Løn, men ellers var ligegyldig for, hvordan det gik dem.

Det lyder jo som Sagn for vort Øre, naar det fortælles om den store hollandske *Admiral Ruyter*, at da han engang vendte hjem efter at ha besejret sit Lands Fjender i talrige Slag, bar han selv sin Kuffert i Land fra Skibet.

Tænk i Modsætning hertil paa vore egne militære Koryfæer, der højt bærer deres egen Næse i Land, men den bærer de til Gjengæld saa højt, at den næppe ved, hvor Fødderne er.

Benjamin Franklin — Amerikas første Borger i 18. Aarh. — ham kunde man, endnu længe efter han var en berømt Mand, træffe i New Yorks Gade med et Brød under

hver Arm, naar han havde været hos Bageren. Og *George Washington*, den Mand der mer end nogen anden skabte de amerikanske Fristater — da han havde slaet Fjenden og grundfæstet Landet, gik han hjem til sin Plov i Virginia. Tænk i Modsætning til en saadan Simpelhed og Højsindethed paa Nutidens amerikanske Millionærer og Koncessionsslugere — en Gould, en Morgan, en Rockefeller, der græser den fattiges Brød med deres stinkende Petroleumshænder; paa *Benj. Franklins* og *George Washingtons* Tid — Tiden før den franske Revolution, da var Amerika virkelig de store Dyders Land; derfra stammer Evropas frie Forfatninger; der herskede den jævne, sunde Borgeraand, hvor Livet udfoldede sig efter store, simple Linjer, der altid følger et Folk, saalænge det dyrker Jorden med Spade og Plov. Det der har ødelagt de store menneskelige Dyder i Amerika som andetsteds, det er *Industrien*, den frygtelige, hjærteløse Industri. Der hvor Menneskehaanden afløses af en kompliceret Maskine; der hvor Hjærte og Følelse erstattes af en elektrisk Kontakt, der kan ingen Lykke gro. I de hundrede Aar, da Industrien har behersket Verden, har den da sikkert ikke skabt eet eneste lykkeligt Menneske — ikke engang blandt dem, som den overdyngede værst med sit Guld. Thi er en amerikansk Millionær, som maa omgive sig med Flokke af Betjente og Opdagere til Værn for sit Liv, for at han ikke skal blive skudt ned paa aaben Gade — jeg siger, er han ikke en Karikatur af et lykkeligt Menneske.

Først kastede Industrien sig over Byarbejderne og gjorde dem til dens Slaver. — Ja, nu vil man jo sige, at de har mildnet deres Kaar gennem deres *Organisationer*; og det har de ogsaa. Her har det virkelig bedret Kaarene, at Slaverne har ladet sig sammenlænke. Den der vil ha' et gysende Indtryk af Industriens Hjærteløshed, han læser i *Karl Marx' Værk* om Kapitalen det Afsnit, der skildrer Børnenes Anvendelse i de engelske Fabrikker, før man fik en rimelig Fabriksløw, d. v. s. omkring 1860—70. De skal faa nogle Exempler:

Ifølge *Karl Marx* fandtes der Fabrikker i dette overreligiøse England, som havde ladet Børn arbejde i indtil 30 Timer i Træk i et Rum, der var fyldt af Trævle støv; blot med en Times Hvil ved Midnat og Maaltiderne. En Øvrig-

hedsperson Mr. Broughton, der havde ledet et Møde i Nottingham 14. Jan. 1860 erklærer, at der i den Del af Befolkningen, som er beskæftiget ved Kniplingsfabrikation, hersker en i den øvrige civiliserede Verden ukjendt Grad af Lidelse og Savn — — Klokken 2, 3, 4 om Morgenen rives Børn paa 9--10 Aar op af deres smudsige Senge og tvinges til — for blot at kunne leve — *at arbejde til Kl. 10, 11, 12 om Natten*, medens deres Lemmer svinder ind, deres hele Skikkelse skrumpes sammen, deres Ansigtstræk sløves og deres menneskelige Væsen stivner i en forstenet sløv Forbavselse, hvis blotte Syn faar én til at gyse. Hvad skal man tænke om en By, siger Marx spydigt, der holder et offentligt Møde for at andrage om, at Arbejdstiden for Mænd dog maa begrænses til 18 Timer daglig! — Nej hvad ska. man tænke! Under min Opvæxt maatte en Hyrdreng op Kl. 3½ om Morgenen og blev ved at trave til Kl. 11 om Aftenen; han kom af bar Travlhed ofte ikke ind til Maaltiderne, før det bedste var spist. Anderledes var ikke mit eget Hyrdeliv i 70erne. Hvordan er det nu? *Lidt bedre maaske, men hvormeget?* — Jeg indrømmer: en solbeskinnet Mark kan aldrig nedbryde et Barn som en af alle Sygdomspirer forpestet Fabrik. Men vi maa ikke tro, at fordi det var skiden i England, vi ikke derfor trænger til Limen foran vor egen Dør. — Men De skal døje endnu nogle Exempler, tagne fra engelske Retsprotokoller, *altsaa beedigede Vidneudsagn*: En Far Georges Aspden fortæller: Denne min Dreng plejede jeg, da han var 7 Aar gammel, at bære paa min Ryg frem og tilbage over Sneen, og han plejede at arbejde *16 Timer* i Døgnet (i en Lervarefabrik). Jeg har ofte ligget paa Knæ for at putte Maden i Munden paa ham, medens han stod ved Maskinen, thi han turde ikke forlade eller standse den. *16 Timers Arbejde for et 7 Aars Barn!*

I Juni 1863 skrev alle Londonerblade om en Begivenhed, der sikkert var ganske typisk og slet ikke enestaaende. En lille Sypige, Mary Anne Wakley, ansat i en af de store respektable Hofmoderforretninger i London, døde af Overanstrengelse. Gjennemsnitsarbejdsdagen paa Etablissementet var *16½ Time*, men i Sæsonen *uafbrudt 30 Timer*, idet den svigtende Arbejdskraft holdtes flydende ved lejlighedsvis Tilførsel af Sherry, Portvin, Kaffe. Det gjaldt om i en Fart at trylle de ædle Ladies Pragtkjoler færdige til Hyldnings-

ballet for den frisk importerede *Prinsesse af Wales* — der jo som bekendt kom her fra Danmark.

Mary Anne havde arbejdet 26½ Time uden Afbrydelse sammen med 60 andre Piger; 30 sammen i ét Værelse, som næppe indeholdt ⅓ af de nødvendige Kubikfod Luft, medens de om Natten laa to og to i een Seng i et af de Spiltoug, hvori et Soveværelse var adelt ved forskellige Bræddevægge. Mary Anne blev syg om Fredagen og døde om Søndagen — til Bestyrelserindens Forbavelse uden først at ha' gjort den Kjøle færdig, hun havde mellem Hænder. Lægen Dr. Key, der kom forsent til Sygelejet, bevidnede med tørre Ord for Ligsynsretten: „Mary Anne Wesley er død af lange Arbejdstimer i et overfyldt Arbejdsværelse og et altfor trangt og slet ventileret Soveværelse.“

Men som for at gi' Lægen en Lektion i god Levemaade lod Dommeren tilføre Protokollen: „Der hendengangne er død af Apoplexi, men der er Grund til at frygte, at hendes Død er bleven fremskyndet ved Overarbejde i et overfyldt Værksted.“ — Bladet „*Morning Star*“ udraaber: „Vore hvide Slaver arbejdes ned i Graven og raadner og dør uden Sang og Klang.“ Og der er næppe Grund til at tro, at den Lady, der bar den smukke Kjøle, som blev den lille Mary Annes Ligskjorte, af den Grund har danset ét Trin mindre. — Det var under den amerikanske Slavekrig, og det højkonserverative Blad „*Times*“ var dristig nok til at bemærke: „Saare mange af os mener, at saalænge vi med Hungerens Svøbe istedetfor med Piskens Knald arbejder vore egne unge Kvinder tildøde, har vi næppe Ret til at hidse Baal og Sværd mod Familier, der var fødte som Slaveholdere og i det mindste gir deres Slaver god Føde og lar dem arbejde med Maade.“

Karl Marx har Ret, naar han med Tanken paa disse Børns og disse unge Kvinders hjærteløse Mishandling taler om „*umodent nedplukkede Menneskeslægter*“. — Og dette Billede er slaaende, thi ingen Vestenstorm kan med større Hjærteløshed nedkaste Træets umodne Æbler og brække de unge Blomstergrene end Industrien har knust og brækket unge Menneskers Sundhed og Fremtidslykke. Vi fabler om Fortidens Uhyrer, om en Molok, en Polyfem, en Minotaurus der krævede deres forfærdelige Ofre af Ynglinge og uskyldige Jomfruer og Børn. Men vi tænker ikke paa,

hvad *Krigen* koster, hvad *Industrien* kræver af Menneskeliv. Jeg siger Dem: Der er aldrig paa *noget* Tidspunkt af Historien bleven bragt saa blodige Menneskeofre som i vor saa højtpristede kristne og humanistiske Tidsalder. Ja jeg siger Dem: Vi kaster med Menneskeliv som var det Slidestegn!

Alle Stater — ogsaa den danske Stat — lønner Professore, for at de skal holde Foredrag over Etiken paa vort Universitet. Samtidig holder Militæret Skydeøvelser paa Fælleden med kun det for Øje saa sikkert som muligt at kunne ramme en Kugle i sin menneskelige Næstes Bryst! — Saadan er Logikken overalt i de kristne Samfund.

Man mener, at naar *Krigen* tages under ét saa er der i de sidste 3000 Aar dræbt 1200 Mill. Mennesker — og mest unge Mennesker — i Krig. Det er *godt 1100 i Gjennemsnit — om Dagen!* Det vil sige, at omtrent engang i hver Minut synker et ungt Menneske til Jorden for en af *Krigens* Kugler. — Syv Stormagter bruger nu tilsammen i Fredstid til Militæret aarlig 7200 Mill. Kr. I Danmark: 2 Bøndergaarde daglig (10—14 Gange saa meget i Krig). Og det samtidig med at Folkene suiter rundt om dem. — 7200 Mill. Kr. — og ikke én eneste af de Kroner kan skaffes uden Arbejde, uden at en Mand har lagt Haanden om en Spade, en Plov, en Hammer eller Høvl — kort sagt: gjort et produktivt Arbejde. Derfor er Sølv og Guldet hvidt og rødt, fordi det ret beset er krystalliseret Arbejdersved og Arbejderblod. Men det er ikke Industriherrenes Sved, for den har de aldrig selv set, med mindre det skulde være i det russiske Dampbad.

Sulten og Nøden, Fordyrelsen og Arbejdsløsheden — alt skyldes det den hjærteløse, den umættelige, rovgriske Industri. En Mand som *John Rockefeller* — der siges at eje 4000 Mill. Kr. — lutter Rov — Spekulations-Rov — fra Flid og Stræbsomhed — hvilken Uendelighed af knuste Menneskeskjæbner ligger der ikke bag saadan en Skikkelse! Hver Gang en fattig Mor gaar hen til Petroleumslampen og drejer dens Skrue om, for at Vægen ikke skal tære for meget, gaar Mr. Rockefeller skulende igjennem Stuen; det er ham, der kaster Skygge over Bjælkerne og sænker Halvlys over de fattiges Hjem; de fattiges Børn maa vænne sig til at lege og læse *Lexien* i Halvmørke, fordi Mr. Rocke-

teiler har lagt paa den Petroleum, som *han* faar for intet af den algivende Jord: Amerikas Grund er fuld af Petroleums-kilder — men de maa ikke aabnes — for ikke „at ødelægge Markedet“. Saadan er ogsaa Jorden fuld af *Mad* og *Muligheden for Mad*, men Nøglen til disse Jordens Spisekamre — de er overalt i Lommerne paa Industrien og Kapitalen — og de vil ikke aabne, formodentlig for ikke at ødelægge de hungrendes Maver; *Sult* har som bekjendt *den Dyd*, at den gir ingen Forstoppelse.

Nej, Industrien har lagt sit Aag paa alt; *selv Krigen* — den forfærdelige Krig — er efterhaanden ikke bleven andet end et vildt Legetøj for Industrien, en stakkels blindet Djævel i Industriens Vold.

Industrien har lidt efter lidt underlagt sig alt, Merne-sker som Naturen, Skihstort og Havnestæder, Kulgruber og Bjergværker — kun én eneste Magt har vovet en beskedden Trods og nægtet helt at la' sig udslette — jeg sidder til *vort Landbrug*, hvor'ænge vil vi kunne holde den Stangen, hvornaar vil Industrien med sine chøviske Fødder trampe op gennem vore lyse Kornmarker og lægge den sidste Rest ogsaa af *vort Land* ind under sit tyrgende Scepter!

I gamle Dage blev Bonden ofte vækket ved, at Ridefogden slog med sit Piskeskæft paa Vindueskarmen og ordrede ham til at møde til den og den Tid med Heste og Vogn paa Hovmarken. Nu er Budfogden flere Steder bleven afløst af Budet fra Fabrikken; men den sidste kræver ikke mindre Lydighed end den første. Saa vi bør ikke være altfor kjede af, at Naturen har sat sine Grænser for Sukkerroens Trængen mod Nord.

Men Sukkerroen er jo ikke den eneste Basis, paa hvilken Industrien har søgt Giftermaal med Landbruget — vi har jo *Mejeriet*, en udpræget industriel Faktor indenfor Landbruget. Dog takket være vore Bønders Snildhed og Omtanke, *saa er det Industrien, som her har maattet gaa i Landbrugets Sold og ikke omvendt*. Det gjør en overvældende Forskjel. Maatte vore Arbejdere gennem deres Sammenslutninger naa dér hen, at de *selv* ejede deres Fabrikker, som Bønderne ejer deres Mejerier, da vilde deres Kaar sikkert bedre sig mangedobbelt.

Selv under d'sse forholdsvis heldige Vilkaar under hvilke den danske Bonde er traadt i Forhold til Industrien,

— hvad har han ikke maattet gi' Afkald paa af daglig Glæde og Arbejdslykke, hvad har han ikke maattet slippe af *moraliske* Værdier for at vinde nogle tvivlsomme økonomiske Fordele. Eller er det kun mig, der synes, at der er kommen en særgelig Haardhed og Kulde ind i Nutidens Landbrug, sammenholdt med det Landboliv, vi kjendte før Mejeriernes og de rationelle Methoders Tid. Maa jeg minde Dem om nogle af de Tab, som det har smertet mig dybest at blive Vidne til. (Mit Foredrag kan jo kun blive skitse-mæssigt).

Den gamle Bondegaard var som en Stat i Staten. Det var den gamle Bondes Stoltthed at være uafhængig, det vilde i hans Mund sige omtrent det samme som at være *gjældfri*, „sin egen Mand“ — et herligt Udtryk for *Sindets Rankhed*! Nutidsbonden er paa Grund af sit større Forbrug, sin større Omsætning, næsten altid i Pengemangel; han maa spekulere og dividere og foretage de største Hokuspokus for at rejse de *nødvendige Laan* — altid laane! Først paa Jorden, saa paa Bygning og Besætning; tilsidst laaner man paa selve Skorstenene! — Nutidens Bonde han rider paa sin Vexel som Fortidens Hexe red paa Korteskaft — ofte lige ad Bloksbjerg til. Hvor langt er dog ikke vor Tids Bonde fra at være „sin egen Mand“ naar det gjælder Penge! — Og dog: er det ikke et herligt reent Princip dette at sige: Jeg gjør ingen Gjæld, som jeg ingen Udsigt har til at faa betalt indenfor en rimelig Tid!“

De nye industrielle Landbrugsmetoder har her virket ætsende og opløsende paa saa herlige gamle Bondedyder som Uafhængighed, Ærlighed, Ordholdenhed. Den der skal laane meget, han skal lyve meget, det sa' allerede de gamle Persere, og henregnede derfor *Laan* til Dødssynderne.

En anden Ting, som i saa overordentlig en Grad prægede den gamle Bonde, var det Forhold, hvori han stod til sine Husdyr. Mens den industrielle Bonde maa betragte Dyrene som Maskiner — og intet videre — saa behandlede den gamle Bonde sine Dyr som Kammerater, og opdrog sine Børn til først og fremmest at være god mod Dyrene. De vil huske, at Dyrene — da især Køerne — havde Navne; alene dette viste, at de betragtedes som Enere, som Individualiteter, ikke bare som en Klump paa fire Ben.

„Cullerop og Silketop og Rønt“,
de æder al der. Havre op, der groer i vor Grønn“.

saadan begyndte et gammelt Hyrdérim med Køernes Navne. Den hjælpede Ko, Trækkoen, det var en Personlighed i den gamle Bondegaard, som der toges adskilligt Hensyn til. — Koen var jo næsten et helligt Dyr, før Mejerierne kom; Mejerierne har degraderet hende til et Mælkefremstillingsapparat. Den Gang sa' man hende om en Ko, nu siges der *den*. Nu malkes Dyret med Huj og Hast, og Mælken styrtes i Mejerispanden — vups! for at det kan være fra Haanden. Men tænk paa den gamle Aften-Malkning i den aabne Gaard medens Maanen lyste paa Kalkvæggen; det var ens egen Mor, der malkede; slene dette helligede Stunden og gav Handlingen Skjønhed og Inderlighed. Og naar saa Malkningen var forbi og Mor kom ind i Stuen og siede Mælken op ved det maanebelyste Bord, — hvor las der saa ikke Høhed, Enfoldets Høhed over det gamle Bondehjem; og Børnene gik omkring Mors Skjært og var saa forventningsfulde som Børn er, hvor der er god nymalket Mælk i Nærheden. Og enhver af de smaa fik fyldt sin Kop, og det blev dem indskjærpet, at det var *Koens Mælk*, ja en *Gave af Mors egen Ko*. Og saadan opstod der tidlig et Inderlighedsforhold, et Taknemlighedsforhold til Dyret, hvoraf der „atter spirede tusind kjære Ting, der gik ind i Sind og Syn og løb som Islet gennem hele vort Følelises- og Stemningsliv. — Nu staar der ingen forventningsfuld Børneflok og venter paa Mælken, før den faar ingenting; det er knap, der kan afses en Draabe til Katten. Nu styrtes Mælken direkte fra Yveret i Mejerispanden, sparkes paa Vægten, sparkes ned igjen — saa er det Facit færdigt.

Der fortælles ikke mere i Mørkningsstunden om *Mors Ko*; Mor har ikke mere nogen Ko; for *Mor kommer overhovedet ikke i Kostalden mere*. Og her kommer jeg til et nyt særgmodigt Udslag af det industrielle Landbrug: Mejeriet har egentlig skilt Bonden fra hans Kone (Ihvertfald i Gaardmandshjemmene). Hvad Fortrød og Tab — økonomisk og moralsk — det har skabt — det kunde jeg skrive en Bog over. Bondens Kone — hun er egentlig ikke mere Bondekone; hun er et eller andet ved Rengjøringen eller Madlavningen derinde bag de mange Urtepotter; men man

gør rent og man laver Mad ogsaa i andre Hjem end i Bondens; men det der særpræger Bondens Færd, det foregaar udenfor Stuehusets Omraade, og der har Bondens Kone op hørt at komme, Ihverfald som aktivt Medlem.

Den der er opdraget ved det gamle Landbrug, han vil vist især med Forkjærlighed dvæle ved Kvindens Deltagelse deri. Der kunde ikke ske noget af Betydning i de gamle Bondestalde, uden at Husmoderen snart var der med Raad og Daad. Var det en Fødsel, lad os sige, at det var Smaagrise, der skulde bringes til Verden, saa overvogtedes Scen hyppigst af Madmoderen selv; de to sad og snakkede klogt og erfarent med hinanden, til det værste var overstaaet. Hvor ofte har jeg ikke set saadan en gammel trofast Kvinde med Uldklokken om sine Ben sidde i det graalige Vintergry og vaage ved et sygt Dyr og uden Tanke paa sig selv forsage Søvn og Seng og Magelighed med en enestaaende Heroisme. Eller skulde ingen af Dem kunne mindes *Deres* Mor, naar hun trippede over Brostenene med en lille syg torkommen Gris i Forklædet, naar hun slog et uldent Stykke om dens sitrende Hud, og stak det lille Dyr ind under den storstribede Overdyne, idet hun med Forkjærlighed udsøgte det Sted i Sengen, der endnu var varmt efter den sorte Grødgryde.

Hvordan har Nutidens Bondedøtre løftet Arven efter hende, de som har frasagt sig baade Smaadyrenes Pleje og Malkningen og Tumlen med Høstens Neg og alt det, som gav Røime i Kindernø. — Nutidens Bondedøtre sidder bag Urtepotterne og hækler sig en Blegspot til og sjælden kommer de i Guds frie Natur, uden naar de skal med til Skovballet!

Ja, hvor er det ikke sørgmodigt, at Kvinden har taget sine milde Hænder bort fra Dyrene. For det er jo det, der er sket i de fleste Gaardmandshjem. Hun der var saa fortrolig med Behandlingen af det syge Barn, med alt det, der klynker og lider, hun som mer end nogen anden forstod det spæde, alt det, der ikke har Ord, kun Klynk for sit Søvn — forstod det i Kraft af sit Moderinstinkt; hun er gaaet sin Vej fra Dyrene, har taget sin Barmhjærtighed bort fra Staldene, mens hendes Plads hyppig indtages af en brutal og haardsindet Dyrlege, der snitter og skjærer, hvor der maaske skulde ha' været sleget og klappet. — Og ikke

biot være Smaadyr har mistet derved, for der gik næsten aldrig Gris eller Kalv til Grunde den Gang, men Kvinden har selv tabt derved, — tabt i Sundhed, tabt i enfoldigt skjønt Følelsesliv.

Lad Kvinden atter melde sig til Arbejde i Kostalden som paa Høstmarken, da vil Solen igjen forgyde Høstens Neg og gaa ned over lykkelige Arbejdsdage. — Hvor Bondens Datter selv deltager i Høstens Arbejde, *dér* — og kun *dér* vil der findes Poesi og Arbejdsglæde.

Men Industriens Forbandelse er over os. Den har dræbt Arbejdets Poesi, har drevet Kvinden hjem fra Ageren og overladt Marken til Mandfolkene og Maskinerne.

Hvad skal vi gjøre, for at raabe Bonden tilbage paa de gamle Bondedyders Vej. Ja, først og fremmest skal vi lære ham at være paa sin Post imod Industrien og dens stakkels blindede Djævel Militarismen, der som Trølden med de udstukne Øjne famler omkring sig efter Menneskekjød:

Industrien — bare du rækker den en Finger, vil den gribe din Arm indtil Albuen — som et af dens Tandhjul griber dig og svinger dig rundt, blot det faar dig fat ved dit Trøjærme. — Jeg siger til det danske Landbrug: Gift dig aldrig med Industrien! Lad den aldrig blive din Herre; lad den højst blive din Træl; selv som saadan er den farlig.

Jeg ved, at jeg har talt imod en af Tidens Stormagter, ja mod den allerstørste indenfor vor materielle Kultur. Men Kjød maa aldrig naa til at beherske *Aand*. Og af *Aand* har Industrien ikke saa meget som Padden!

Den har kun ladet sig lede af ét eneste Instinkt — *Instinktet til Vinding* — ligegyldigt omtrent ved hvilke Midler denne Vinding bragtes til Vej.

Jeg staar her med et Billede i min Haand, en slet Gjen-givelse efter et Fotografi taget paa Stedet. Det er et Billede fra *Kongostaten*ovre i Afrika før dennes Overgang til den belgiske Stat (1. Juli 1910). De Indtædte skulde samle Gummi til Industrien, men skjønnede Agenten, der tog imod, at der ikke var samlet nok — saa trak han sin Sabel; et Hug! og den stakkels Slaves Haand rullede i Støvet. Saadan ser De dem staa her med Armstumperne efter de afhuggede Hænder. Det er Industrien i hele dens forfærdelige Brutalitæt; vi saa den ogsaa før, da jeg talte om Børnearbejdet. Industriens Væsen har altid været skjæmmet af Ubarmhjærtighed.

Anderledes med Landbruget. Dets inderste Væsen har altid været Medfølelse; jo mere den kunde leve sig ind i sine Medskabningers Held og Helse, Væxt og Trivsel, jo bedre trivedes den ogsaa selv.

Jeg har med dette Foredrag villet stille Dem dette Spørgsmaal: om det er hin hjerteløse Magt *Industrien*, eller det er det medynksrige, det poesifyldte Landbrug, der i Fremtiden skal beherske det danske Land.

Hvor *mine* dybeste Sympathier er, har jeg ingen Dølgemaal lagt paa. Jeg tror, at vort Land maa vedblive at være — først og fremmest — et Bondeland, om Nationen fremdeles skal ha Trivsel og Held.

Men derfor finder jeg ikke alt rosværdigt indenfor vor Bondestand, hvad jeg ofte har betonet.

Skulde nogen af Dem huske en lille naiv Historie i det gamle Testamente, der hvor Jakob brød op fra Laban med alt sit Kvæg og al sin Husstand, for at drage hjem til sine Fædres Land. Men det hedder om hans unge Hustru Rachel, at hun vilde ha' sine Husguder med sig. Velsignet være den lille Rachel, at hun ikke vilde lade sine Husguder i Stikken! — Vor Bonde er ogsaa brudt op med sine Oxe og Asner og Tjenestekvinder — men han har i Modsætning til Rachel ladet saa mange af sine Husguder tilbage hos Laban. Men endnu er ikke alting tabt. Langt fra! — Der er sprudlende Kilder endnu ude i det danske Bondeland. Det var ikke godt andet!

Naar man forhen gik gennem Bondens Stue og satte en Hæl lidt haardt i Gulvet — saa lød der ofte en fin og spinkel Klang hen under Bjælkerne fra en af de malede Sidepaneler. Det var det gamle Arvesølv, der lod høre fra sig inde i Skjænken. *Det* er vel nu de fleste Steder spredt for alle Vinde. Men endnu er der gammelt Arvesølv i vor Bondes Sind; det maa vi alle være med til at hæge om, Bønderne mest. — Skal vi gaa videre ad Industriens Vej, der for den bondefødte altid er en mislig Vej, saa lad os sikre os, at vi ikke falder i Baghold.

Og Arbejderen inde i Byen, der ved Skæbnens Ugunst er kommen i Industriens Vold, lad ham holde et vaagent Øje med, hvad der gaar for sig herude paa Bondelandet.

Der er sket en bemærkelsesværdig Ting i de senere Aaringer med vore Byarbejdere: de har faaet *Længsel* mod